

Tygielski, Wojciech

"Uwarstwienie społeczne w Polsce XVI wieku. Studia", Andrzej Wyczański, Wrocław [etc.] 1977 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/1, 167-168

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

nowią wprowadzenie dla kolejnych szkiców. Pierwsza grupa studiów (6) jest poświęcona dziejom sieradzkiego do końca XVIII w., następna — dziejom w latach zaborów, kolejne zaś — okresowi 1918—1939, okupacji hitlerowskiej oraz przemianom społeczno-gospodarczym i kulturalnym po 1945 r. Tom kończą szkice dotyczące opieki sanitarno-zdrowotnej w Sieradzkim w XIX—XX w., kultury ludowej regionu oraz rozwoju przestrzennego Sieradza w XVIII—XX wieku.

Praca, bogato ilustrowana i zaopatrzona w indeks osób oraz nazw geograficznych, stanowić będzie z pewnością cenną pomoc dla wszystkich, interesujących się wymienionymi zagadnieniami.

T. J.

Andrzej Wyczański, *Uwarstwienie społeczne w Polsce XVI wieku. Studia*, Instytut Historii PAN. Zakład Narodowy im. Ossolińskich-Wydawnictwo, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977, s. 265.

Najnowsza książka Andrzeja Wyczańskiego jest zbiorem trzech studiów koncentrujących się wokół problematyki struktur społecznych szesnastowiecznej Polski. Jest wynikiem kolejnego etapu badań nad społeczeństwem Rzeczypospolitej szlacheckiej prowadzonych od lat przez autora, który tym razem prezentuje kilka prób przedstawienia uwarstwienia podstawowych grup społecznych (szlachta, chłopci) i całego społeczeństwa Korony w wieku XVI. Interesuje go przede wszystkim struktura badanych zjawisk, a nie dynamika ich ewolucji, toteż szuka regionów i przekrojów chronologicznych dobrze udokumentowanych źródłowo i możliwie reprezentatywnych, by następne badania, po odpowiednich korektach, pozwoliły otrzymane wyniki uogólnić.

Część pierwsza jest próbą przedstawienia struktury społeczno-majątkowej szlachty w Polsce wieku XVI. Autor, aprobując sformułowaną dużo wcześniej (J. Rutkowski) ogólną zasadę „badania struktury dawnego społeczeństwa poprzez studium jego dochodów i społecznej ich repartycji”, szuka źródeł, które zachowałyby maksymalną bezpośredniość przekazu. Przedmiotem analizy uczynił więc nie rejestry poborowe, lecz tzw. rekognicje podatkowe — szczegółowe i uwierzytelnione zeznania osób podlegających opodatkowaniu. Odrzucenie „starych kwitów” i wprowadzenie zasady aktualnych zeznań właścicieli dóbr o stanie posiadłości i podstawach wymiaru podatku, było (obok objęcia podatkiem całości dóbr ziemskich) jednym z elementów gruntownej reformy podatkowej przeprowadzonej na sejmie egzekucyjnym piotrkowskim 1562—1563 r. Fakt ten skłonił autora do przyjęcia dla swoich badań przekroju lat 1563—1565, jako bezpośrednio następujących po reformie i stąd stosunkowo najlepiej udokumentowanych źródłowo. Duży stopień kompletności zachowanego materiału (autor dysponował informacjami o ponad 1000 jednostek majątkowych) był też powodem wybrania województwa krakowskiego jako przedmiotu badań.

Dzieląc zebrany materiał na 10 klas autor poddał go czytelnej i przejrzystej analizie statystycznej obliczając i wykreślając krzywe koncentracji (Lorenza) oraz badając koncentrację za pomocą metody tzw. decyli — najpierw dla poszczególnych powiatów, potem dla całego województwa. Ostatecznym wynikiem jest syntetyczna i precyzyjnie przedstawiona struktura majątkowo-podatkowa części terytorium Rzeczypospolitej (zaprezentowano także listę najbogatszych właścicieli w Krakowskim) — znakomita podstawa dla porównań i dalszych badań szacunkowych.

Tematem drugiego studium jest uwarstwienie społeczno-majątkowe chłopów — badane w latach 1537—1572 na przykładzie starostwa korczyńskiego. Wykorzysta-

wany już w poprzednich pracach autora znakomicie zachowany materiał dotyczący tego starostwa (40 wsi), stał się teraz podstawą dla studiów nad nazwiskami chłopskimi — udowodnienia ich istnienia już w XVI w., naszkicowania typologii i ustalenia społecznych prawidłowości ich występowania. Dalej, wychodząc od rozmiarów osiadłości i nominalnej struktury społeczno-zawodowej chłopów, a obserwując ich aktywność gospodarczą przez pryzmat dzierżaw, uzyskał autor realny obraz interesującej go struktury — materialne a także społeczne zróżnicowanie chłopów korczyńskich. Do rozważań na temat uwarstwienia dołączono dwa, nieco odrębne, niewielkie szkice na temat elementów więzi wewnętrznej społeczności chłopskiej oraz samodzielnej, w przedstawionych przykładach często równorzędnej w stosunku do mężczyzn, działalności społeczno-gospodarczej kobiet w starostwie korczyńskim.

Trzecia część pracy nosi nieco odmienny charakter, bliższy studiom poświęconym badaniu świadomości społecznej — dotyczy bowiem uwarstwienia społecznego w Polsce XVI w. w oczach współczesnych. Autor nie zajmuje się jednak analizą wypowiedzi współczesnych na temat uwarstwienia społeczeństwa, w którym żyli, choć kilka z nich przytacza na wstępie. I tutaj wyszedł bowiem od zagadnienia społecznej repartycji podatków opierających swe badania przede wszystkim na analizie taryf poglównego generalnego z lat 1520 i 1590. Otrzymał dzięki temu precyzyjny (wymierna wysokość ustalonych opłat), stworzony przez twórców taryf, obraz uwarstwienia całego społeczeństwa w dwóch, dość odległych, przekrojach chronologicznych, co umożliwiło hipotetyczne przedstawienie przemian kategorii społeczno-zawodowych i przesunięć w układzie sił społecznych, jakie zaszły w ciągu tych 70 lat oraz stało się podstawą zarysowania uwarstwienia społecznego (7 zasadniczych warstw) w ujęciu ponadstanowym.

Książka A. Wyczańskiego — pionierska dla kompleksowych, zespołowo, według wspólnego kwestionariusza prowadzonych badań nad uwarstwieniem społecznym, jest zbiorem studiów na wskroś nowoczesnych metodycznie, ukazujących nowe możliwości badania węzłowych problemów historii społecznej XVI w.

W. T.

Jerzy Topolski, *Gospodarka polska a europejska w XVI—XVII wieku*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1977, s. 287.

Publikacje J. Topolskiego cechuje konsekwentne stosowanie zasady, iż wszelkie badanie historyczne winna poprzedzać inspiracja teoretyczna. Korzystanie z doświadczeń pokrewnych dyscyplin naukowych umożliwia skonstruowanie szerszego kwestionariusza pytań, jak również pozwala na rozleglejsze i głębsze wykorzystanie materiału źródłowego. Prezentowana książka jest przykładem takiego postępowania autora.

Większość rozpraw wchodzących w skład tego zbioru studiów znana jest zainteresowanym, były one bowiem zamieszczane już poprzednio w polskich i zagranicznych periodykach naukowych. Pozostałe zaś, choć ukazują się w druku po raz pierwszy, nawiązują fragmentami do wcześniejszych prac autora, bądź oparte są na tekstach referatów wygłaszanych przezeń na rozmaitych sesjach naukowych. Jednak wartość książki nie polega wyłącznie na zebraniu i ponownym zreferowaniu też i wniosków J. Topolskiego. Uważnego czytelnika zastanowi na pewno konstrukcja pracy — jej koncepcja. Układ wewnętrzny książki i dobór przedstawianych artykułów stanowi spójną i wyraźną propozycję metodologiczną autora. Wyraża jego pogląd na metodę badań i sposób podejścia do zjawisk ekonomicznych i społecznych epoki feudalnej.